

A braşovi unitárius egyházközség megalapítása, küzdelmei és célhoz jutása.¹

Amikor először léptük át ennek a hajléknak küszöbét, abban a meggyőződésben tettük, hogy: „Akik biznak az Urban, azoknak erejük megújul; szárnyakkal magasra repülnek, mint a saskeselyű; futnak és nem fáradnak el, járnak és nem lankadnak meg.“

Ennek a tudatnak biztató ereje vonul végig a braşovi unitárius egyházközség egész történetén, amely ma már félszázadra néz vissza. Ha korábbi időkből a szájhagyomány mellett volnának megbízható történeti adatok egyházközségünkre vonatkozólag, azok is bizonyára e hitről beszélnének. A történeti kutatás azonban még nem hozta napvilágra a braşovi unitárius egyházközség régebbi történetét. Ferencz Józsefnek „Unitárius Kis Tükör“ c. egyháztörténeti művéből csak annyiról értesülünk, hogy a 18-ik század egyházi elnyomatása és vallásos erőszakoskodásai között 1777-ben a braşovi unitárius templomot is erőszakkal elvették. Ha templom volt, egyházközségnek is lennie kellett. 1885-ig azonban még a hagyomány is keveset beszél az unitáriusokról Braşovban.

1885-ben Lőfi Áron belini lelkész a treiscauni kör eszperese és Kiss Sándor sântionluncai lelkész, egyházköri jegyző vezetése mellett megalakult Braşovban a leányegyházközség és egyelőre a belini anyaegyházközséghez, majd a sâncraui, később a chichişi anyaegyházközséghez csatlakozik.

A leányegyházközség első gondnoka Veress György, jegyzője Killyéni Endre, első presbiterei Csiki Miklós, Nagy Áron és Mikó Elek, egyházi a ma is élő Nagy János, jelenleg tb. keblitanácsos.

Legelső lépésnek tekintik a hivek összeírását, ami 1886-ban 102-öt tesz. Eleinte lassan indul az élet, rendre mind elevenebb lesz. Az egyházi élet lelke Veress György gondnok és Killyéni Endre jegyző, polg. isk. tanár, kit az egyházközség nagy kárára

¹ Felolvasva a templomavatási ünnepélyen.

pár év múlva Fiuméba helyeznek s csak évek múlva kerül vissza, akkor is Satulungba. Istentisztelet céljára a református testvérek engedik át Hirscher-uccai imaházukat. Csakhamar az áldozatkésztség jelei is mutatkoznak. 1887-ben Nagy Áron és neje, Benedek Sándor és neje, Veress Györgyné egy-egy urasztali terítőt ajándékoznak s az iskolai év végén az iskolás növendékeknek jutalomkönyveket adnak. 1888-ban a belini egyházközség urvacsorai pohár beszerzésére 60 frtot szavaz meg és Ungvári Lajos urvacsorai tányért ad. 1889-ben Veress György gondnok cinkannát és tányért, 1894-ben Benedek Lajosné sz. Biró Katalin urvacsorai poharat.

1888-ban Ferencz József püspök Dr. Boros György teol. tanár, jelenlegi érdemes püspökünk és többek kíséretében meglátogatja az ujonnan alakult leányegyházközséget és püspöki vizsgálatot tart, ami biztatást ad a híveknek és lendületet az egyházi életnek. A püspöki vizsgálat a leányegyházközségnek 23 frt-jába kerül, amit Ferencz József a sajátjából 25 frt összegben megtérít.

1889-ben Veress György és Killyéni Endre vezetésével megtartják az első műsoros táncestélyt az Oroszlán-vendéglő kert-helyiségében, melynek tiszta jövedelme 102 frt 60 kr. A hívek önkéntes adózása mellett ez az összeg veti meg az egyházközség anyagi alapját. Ezek a műsoros estélyek aztán a hívek buzgó rendezése és közreműködése mellett évről-évre ismétlődnek az Európában, No. 1-ben s más helyeken, melyeken a magyarság előkelőségei is résztvesznek. Ebben az időben épül a ref. templom, melynek építése céljára az estélyek jövedelmének felét vagy bizonyos részét átengedik, később az orgona céljára teszik ezt.

1892-ben felmerül a lelkészi állás szervezésének kérdése, s ezzel egy imaház létesítésének a kívánalma. 1894-ben először rendezik e műsoros estélyt kimondottan templomépítés céljára. 1897-ben megújul a vágy a rendes papi állás után. Ezekben az időkben az egyházközség önállósítása napirenden van, amit Veress György gondnok 1900-ban a köri közgyűlésen is sürget. Ekkor a vagyon csaknem 2000 frt. 1902-ben a lelkésznek természetbeni lakást ígérnek. 1903-ban papilakás és imaház vásárlására a gondnoknak felhatalmazást adnak. Főhatóságtól anyagi és erkölcsi támogatást kérnek. Városhoz telek átengedéséért kérést adnak be. A város a magyar evangélikus templommal szemben levő üres teret, ahol most a Baiulescu-féle ház áll, kilátásba is helyezi, de

bizonyos kerítési feltételek miatt az ügy abbamarad. 1905-ben Beliniből kérnek kölcsönt, 1906-ban és 1907-ben a főhatóságtól sürgetnek nagyobb összegű segílyt.

Veress György gondnok 1908 dec. 19-én meghalt. 23 évig volt gondnok páratlan buzgósággal, lelkesedéssel, fáradhatatlansággal. Halála nagy veszteség az egyházközségre. Arcképét az egyházközség megfestette hálája jeléül. Utódja Ungvári Lajos lesz, pénztáros Benedek Lajos, jegyző Török Sándor. Killyéni Endrét, aki Fiuméből visszakerült, örökös tb. főgondnokká választják. 1909 aug. 29-én az Egyházi Főtanács Braşovot anyaegyházközségnek nyilvánítja. Állandó lelkész beállítására lépések történnek. Az egyházközségi vagyon ekkor a 10.000 koronát meghaladja.

1910 év elején Ferencz József püspök Veress György aitamarei lelkészt, az egykori lelkes gondnok fiát nevezi ki első rendes lelkésznek. Március 20-án maga Ferencz József püspök iktatja be állásába az első rendes lelkészt. A püspököt Clujról többben lekísérik s a helybeli és vidéki érdeklődők nagy száma jelenlétében igen szép ünnepély keretében történik a beiktatás. A hangulat az egész magyarság életében, sőt azon túl is felette kedvező az egyházközség jövőjére nézve.

A kedvező hangulatot azonban nem tudják kihasználni. Adig is, míg templomot lehet építeni, házat akarnak vásárolni, amiből nem lesz semmi. Veress György 3 és félévi szolgálat után távozik állásából. Az ismert okok miatt ez nagy zökkenőt, anyagi és erkölcsi visszaesést jelent az egyházközség életében. A biztató légkörnek jó időre vége. Másfél évig a lelkészi állás nincs betöltve. Templomozás és hitoktatás beszolgálással oldódik meg. Az egyházközség vezetése ekkor Dr. Vernes István kir. ügyész, ideiglenes gondnok kezében van, aki hagyományos unitárius hitbuzgósággal a hivek teljes bizalma mellett igen nagy szolgálatot tesz az egyházközségnek.

A jelenlegi lelkész, e sorok írója, az egyházközség egyhangú választása alapján 1915 május 9-én foglalja el állását. Dr. Boros György, ma egyházunk Főpásztora, akkor főjegyzője iktatja be. Mint jellemző mozzanat említhető, hogy Ferencz Istvánné egyháztag ekkor ajándékoz keresztelőkannát és tálcát, mintha e jelképben a lelkész és hivek összetartását, közös munkásságát akarta volna kifejezésre juttatni, mint multhatatlan szükségét a jelenre és jövőre vonatkozólag.

Már 10 hónapja, hogy a világháboru minden részről óriási erőfeszítéssel foly, mikor az új lelkésszel az egyházközség új élete kellene kezdődjék. Ezekben a napokban volt a Kárpátokban a gorlicei áttörés, mely az itthon aggódók szívében is némi bizalmat ébreszt. A mozgalmasabb egyházi életet azonban korlátozzák a viszonyok, mert minden figyelem, áldozat és erőfeszítés a háborué. Az egyházközség életében éppen úgy, mint a harctereken és családi életben romokon járunk. Nehéz a helyzet, nagy a feladat. Az egyházközségben akkor kellene új életet kezdeni, mikor mindenütt inog a föld az emberek lába alatt. Mégis a csalódásból ki kell emelni a lelkeket, jövőt kell ígérni. Akik távoli harmezőkön s még életben vannak, azokat az egyházzal összeköttetésben kell tartani és megéreztetni, hogy hitünk és egyházunk jövőjével szemben van bizalom.

Háborus viszonyok meglepetései és forgandó szerencséje közben határozza meg a Kebli Tanács újból 1916 április 9-én tartott gyűlésében, hogy az egyházközség alapjainak a lerakásához hozzákezd és a várostól templomépítésre helyet kér. A maga részéről a következő négy helyet jelöli meg: a régi gázgyár területére, hol most a tűzoltólaktanya van; a Postarét eleje, hol most a Kereskedelmi és Iparkamara székháza áll; a szász temető melletti üres telek, hol most a g. kath. templom épült; a magyar evangélikus templommal szemben a posta mögött elterülő üres tér, hol a Baiulescu-féle ház épült.

A város a háborus viszonyok s különösen a közbejött szomorú emlékü menekülés miatt a kérést csak 1917-ben tárgyalta. Kijelentette, hogy telek adományozására hajlandó, de a megjelölt területek közül egyiket sem helyezte kijelölésbe, azzal indokolta meg, hogy azok más célra kelljenek. Felajánlotta azonban a Kut-u. elején a r. kath. temető előtt levő üres telket, melyet az egyházközség köszönettel elfogadott, miután személyes közbenjárásra is azt a felvilágosítást kapta, hogy a város mást nem tud adni. A kívánt alap- és homlokrajzot az egyházközség Pákey Lajos cluji építész-mérnök tervei alapján még ebben az évben bemutatta. A város a tervek ellen némi kifogásokat tett, ami abból származott, hogy Pákey Lajos a telket nem ismerte, csak helyszínrajz és szóbeli tájékoztatás alapján dolgozott. Minthogy a telekkönyvelés az említett rajzok elfogadásától függött, ez a körülmény az átírást

hátráltatta. 1918 július 12-én Pákey személyesen Braşovban járt s a városi építési bizottsággal megbeszélést folytatott, melynek alapján az átengedendő terület is szabályosabb alakot nyert. A háborus viszonyok között az új terv késett. A magyar imperium alatt a templomtelek nem jutott az egyházközség birtokába. A forradalom és imperium változás ideje nem volt alkalmas arra, hogy a kérdést napirenden lehetett volna tartani. Közben Pákey meghalt.

A román impérium első pár évében a légkör nem volt alkalmas arra, hogy a telek ügyével foglalkozni lehetett volna. Ez idő alatt az egyházközség minden erejét a Templomalap gyarapítására fordította. A három év előtt még csak 800 koronát kitevő Templomalap 1919-ben 7373 koronára emelkedett. 1920-ban az egyházközség a megyei alispáni hivataltól helybeli társadalmi gyűjtésre engedélyt kapott. Nemsokára megalakult a Nőszövetség, 37 egyháztagnak, inkább nőknek, 47 gyűjtőívén rövidesen 21.562 koronával gyarapodott a Templomalap. Ugyanebben az évben egy műsoros táncestélyből s más kisebb estélyekből 27.061 korona jött össze, ami az egyesek adományát is beleszámítva egyetlen esztendőben mintegy 50.000 koronát jelentett. Ez az összeg a pénzbevéltással felére csökkent. De ezzel indult meg nagyobb mértékben a Templomalap megteremtése. Ekkor kezdődnek a műsoros estélyek, majálisok, tea- és vallásos estélyek, szeretetvendégségek vendéglőkben és magánházaknál és folytatódnak minden évben egészen a mostani időkig. Legnagyobb baj, hogy nincs sehol egy talpalattnyi hely, melyet magunkénak mondhatnánk, hol megbeszélésre, gyűlésekre összejöhetnénk. Nemcsak templomot, hanem gyűléstermet is minden egyes esetben kölcsön kell kérnünk.

Különösen az egyházközség létének a megalapozása, de ez a helyzet is sarkalja az egyházközséget, hogy a kedélyek izgatott hullámvásának némi csillapodása után 1922-ben újból lépéseket tegyen a városnál a templomtelekért. A város kedvezően határoz, amennyiben megújítja korábbi állásfoglalását, mely szerint a r. kath. temető előtti helyet díjmentesen átadja az egyházközségnek templom, papilakás és más hivatalos helyiségek építésére. A bizalom erősödik, a kivitelre mind nagyobb erőfeszítés történik. A Kebli Tanácsi és közgyűlésben a hivek részéről tekintélyes megajánlások hangzanak el. Lelkész felkeresi a hiveket otthonukban

és áldozatra szólítja fel őket, akik az első szóra mintegy 80.000 lejt ajánlanak meg. Kormányengedéllyel gyűjtőivek mennek több száz példányban, nemcsak helybe, hanem vidékre is, pénztézetekhez, gyárakhoz, vállalatokhoz, egyházközségekhez és magánosokhoz. Ekkor iratja jegyzőkönyvbe Kádár Sándor akkori pénztáros, hogy nejjével való megegyezés alapján két harangot ajándékoz, aminek teljesítését halála esetére örökösének is meghagyja s amit özv. Kádár Sándorné a legnagyobb készséggel teljesített is. Ekkor ajánlja fel Dobra Dénes r. kath. vallásu létére unitárius vallásu feleségével Oláh Máriával együtt az Urasztala elkészítését, ami szintén idejében megérkezett templomunkba. A lelkész hónapokon át vasárnapról-vasárnapra más és más egyházközségbe megy, hogy prédikálás útján a templomokban hívja fel a figyelmet a braşovi templomépítésre s annak nyomában gyűjtést rendezzen a kormányengedély alapján, mert a városi határozat szerint a megszavazott telken öt esztendőn belül építeni kell. Így keresi fel Ormenişt az onnan származó Gocsman Béla és társai kíséretében, Bodogaia-t, I. G. Duca-t, Simoneşti-t, Medişor-t, Nicoleni-t stb. Egyesek szülőfalujukba mennek, nevezetesen Fazakas József és Fazakas Zsigmond Aita-Mare-ra, István Sámuel Cobăteşti-re, Gagy Dénes Filiaş-ra, néhai Szabó Dénes Belin-be, Székely Sándor Racoşul de Sus-ra, kik mind nagyobb összeggel térnek vissza. Sok helyen az egyházközségek maguk gyűjtenek és sietnek beküldeni a gyűjtés eredményét. Alig van egyházközség, amely részt ne vett volna a braşov-i templomépítésben. A szétküldött felhívásokra is igen sok helyről, idegenektől is, napról-napra érkezik a kisebb-nagyobb adomány. Ezen az uton a helybeli estélyek jövedelmével együtt évente átlag mintegy 100.000 lejjel gyarapodik a Templomalap.

A telek átadása elé azonban ismét akadály gördül. A városi határozatnak akkor még a vármegyén is át kellett mennie. Hosszabb időt vett igénybe, míg a vármegyei tiszti ügyész és vármegyei főjegyző aktái közül a városi határozatot ki lehetett ásni s véleményüket megszerezni. A vármegye a városi határozatot nem hagyta jóvá, ismét arra hivatkozva, hogy a szóban levő hely más célra kell. De utasította a várost, hogy jelöljön ki más helyen templomépítésre alkalmas helyet. A város, mint tulajdonos újabb egyhangu határozatban állapította meg, hogy neki nincs tudomása

arról, hogy ez a hely más célra kellene. Ő más telket nem adhat, mert nincs, ezt azonban adja.

Közben az Averescu-kormány a város belterületén levő összes üres telkeket kisajátította, amibe természetesen ez is beleesett. A kormánynak e lépését maga a város fellebbezte meg. De eltar-
tott három-négy évig, míg a felszabadítás megtörtént.

Mialatt a telek ügye így huzódott, az egyházközség a Templomalap pénzének reális elhelyezésén gondolkozott. Leginkább házat szeretett volna venni, melyben legalább a lelkészi lakás és az iroda, esetleg ideiglenes imaház elhelyezhető volna. Egyelőre több irányu próbálkozása ellenére sem talált megfelelőt, amihez anyagi erejét is szabhatta volna és a célnak is megfelelő volna. 1925 év elején a Templomalap vagyona megközelítette a 400.000 lejt. Május hóban néhai Kádár Sándor, az egyházközség akkori buzó pénztárosa, ki az egyházközség kiépítését nagyon szíven viselte, lelkész, Fazakas József, Fazakas Zsigmond és Tellmann Béla jelenlétében előadta, hogy a Rózsatér 10. szám alatt levő emeletes házat 700.000 lejért meg lehet venni és meg kell venni. Említettek helyeslése mellett a lelkésznek 50.000 lejt adott a kezébe, hogy még másnap utazzék a Beclean községben (Someş m.) lakó tulajdonoshoz s a házat előlegezze meg. Ha az egyházközség a vásárt nem hagyná jóvá, ő a házat magának megtartja. Lelkész utközben az egyházi főhatósággal is megtárgyalta az ügyet s az egyházi főhatóság közvetítésével, elsősorban Kovács Kálmán akkori püspöki titkár támogatása mellett 400.000 lej magánkölcsön nyeresére is biztatást kapott. Ezt a kölcsönt a hiányzó vételár, átírás és javítások költsége tette szükségessé. A vásár megtörtént. Ezzel azonban már az első évben a tőke törlesztése mellett 64.000 lejt évi kamat terhe nehezedett az egyházközségre. Az egyházközség és a főhatóság a vásárt jóváhagyta. Öt-hat év alatt a kölcsön kamataival együtt vissza volt fizetve s a ház tehermentesen állott. Elsősorban Kádár Sándornak volt köszönhető, hogy határozott föllépésére a sok verejtékkel összehozott pénzt ingatlanba fektettük s majd annak értékesítésével az építkezésre gondolni lehetett. Ha ő nem elég bátor és határozott ember, ha nem tartja az egyházközség jövő érdekében szem előtt, ha nem vállalja jóváhagyás esetén a ház megtartását, ennek a templomnak az építése talán nem indulhatott volna meg, mert a sok küzdelemmel összegyűjtött

pénz a gazdasági romlás idején mind bankban veszett volna. Kádár Sándor érdeme ebben a bátorságban és határozottságban van, ami a braşov-i egyházközség tagjai között, sajnos mindig hiányzott. Ő előrelátó volt. Fájdalom nem érthette meg a kivitel örömét. 1929-ben időelőtt eltávozott az élők sorából. Emlékét nemcsak a tornyunkban levő két harang zengi, hanem az építkezés lehetőségének előkészítése is beszél róla időtlen-időnkig.

A házvásárral szerencsénk volt, mert a pénz esetleges értéktelenedése miatti gondunk megszűnt, de a lelkészi lakás, iroda és gyűléstartás helyének kérdését egyelőre nem tudtuk megoldani. A lelkészi lakás céljára szánt részből a lakót nem sikerült kitelepíteni. Szinte két évig kellett várnunk, míg az emeleti rész felszabadult, s a lelkészi lakást iroda, gyűlésezés és hitoktatás céljára is használhattuk. A földszinti részből a lakó megegyezés alapján kiköltözött, de a hatóság észrevette s mint tiszta égből a villám, váratlanul reánk csapott, lefoglalva az egész földszintet egy kapitány részére, aki nevetséges összegért több, mint két éven át akadályozott abban, hogy hivatalos helyiségeket rendezzünk be. Végre lelépési díjért szabadultunk meg tőle. Ettől kezdve van lelkészi irodahelyiségünk, gyűléstermünk, mely most már ifjusági összejövetelek céljára is szolgált, van az egyházfinak lakása s az 1929-ben szervezett segédlelkészi állással kapcsolatban lett a segédlelkésznek egy kisebb külön lakoszobája.

Már 1930-at irtunk, mikor a kormány a belvárosi kisajátított üres telkeket a városnak visszaadta. Ekkor az egyházközség újból sietett kérést adni be a városi tanácshoz a templomhelyért. Ha sokszori csalódás és nem egyszer kilátástalannak látszó várakozás fűződött is ehhez a kérdéshez, az egyházközség nem akart végleg lemondani a reményről, hogy mégis sikerülni fog ingyen telekhez jutni, ami az építkezés lehetőségét nagy mértékben elő fogja mozdítani. Mert a város sohasem mondta, hogy nem ad telket. Sőt mindig egyhangulag hozta meg kedvező határozatát a telekadományozásra vonatkozólag. Ez alkalommal is, most már negyedszer, a mindig mellettünk álló Dr. Szele Béla magyarpárti elnök és városi tanácsos fáradhatatlan közbenjárása, önzetlen pártfogása és vezetése mellett hosszas szorgalmazás után a város ismét egyhangulag határozta meg a r. kath temető előtti tér átengedését 1084 nagyságban. A baj azonban újból bekövetkezett, pedig már biz-

tosra vettük, hogy veszedelem nem fenyeget. A határozatra vonatkozó föllebbezési határidő lejárt utolsó napján 7 tiszt és 3 ügyvéd meglepetésszerűleg föllebbezést adott be azon a címen, hogy kisebbségi egyházaknak osztogatja a város az üres telkeket, de nekik nem tud adni. Különösen az ügyvédek által aláírt föllebbezésben meglepően valótlan megállapítások szerepeltek. Most a föllebbezők leszerelésére indult meg a munka. Kultúreberek közbenjárására, kik a vallásban az erkölcs alapját s a lelki haladás biztosítékát játszották, csakugyan sikerült is aránylag rövid idő alatt elérni, hogy a 7 tiszt és 2 ügyvéd minden ellenszolgáltatás nélkül visszavonták föllebbezésüket. A megmaradt egyetlen föllebbező, Dr. Bogdan Filimon ügyvéd miatt több mint egy évi föllebbezést visszavonó reménykedés, próbálkozás és halogatás után az ügy a cluji Helyi Föllebbezési Bizottság elé került, hol a városi határozatot Dr. Voicu Cornel akkor h.-polgármester, később választott polgármester és Dr. Abrudbányay Géza cluji ügyvéd igen hatásosan védték, minek következtében a bíróság a föllebbezést tényleg elutasította. Dr. Bogdán Filimon tovább nem föllebbezett s így az adományozás 1932 év végén jogerőre emelkedett. Abban a hitben voltunk, hogy ennek a nagy kitartást és türelmet igénylő várakozásnak megérett a gyümölcse. A még hátralevő keserű levest előre nem izlelhattuk, tehát a legjobb reménységgel hozzáfogtunk célunk valószínűsítéséhez. Az 1933. év a telekkönyvelés keresztülvitelével, az építkezési tervek elkészítésével és engedélyezésével telt el, valamint a Rózsa-téren levő, a Templomalap tulajdonát képező ház eladásával, ami nélkül az építkezést megkezdeni nem lehetett. Kissé vontatottan ment a dolog, mert minden lépésnél a föllebbezési határidő leteltét beavartuk, nehogy az utolsó pillanatban meglepetés érjen. Így tettük meg az első kapavágást 1934 április 24-én s indult meg Kós Károly okl. építész tervei alapján Gartner Demeter Utódai Muli és Roth cég vállalkozásában az építkezés szabályszerű hatósági engedély alapján, melyet éppen Dr. Bogdán Filimon irt alá, ki akkor a törvényesen választott városi tanács feloszlata után a Városi Időközi Bizottság elnöke volt. Április hó 29-én nagy és szép, lélekemelő, az arcokon az örvendezést sugárzó ünnepség keretében, az egyházköri esperesi vizsgálószék, a város és a különböző felekezetek képviselőinek jelenlétében és nyilvánosan elhangzott jókívánságai mellett emlékközmány elhelyezésével az alapkö

letéetett s a munka zavartalanul folyt egészen május 8-ig, mikorra már a betonlap a föld színéig emelkedett s mintegy 200.000 lejt képviselt. Ekkor olyan dolog történt, ami valószínűleg páratlanul áll a templomépítések történetében, s ami méltán rendítette meg az unitárius egyházon túl is sokaknak a lelkét. Nagy bucureşti lapokban cikkek jelentek, hogy Braşov belvárosában magyar unitárius templom épül, ami megengedhetetlen, mert sérti a román nemzeti érzületet stb. Táblabírák, ügyvédek, mérnökök és mások tiltakozó aláírásokat adtak be a polgármesterhez és Dr. Bogdán Filimon a lapokban is szó szerint közölt hosszabb táviratot küldött a belügyminiszterhez, hogy a közvélemény fel van zudulva az unitárius templom építése miatt s kéri annak beszüntetését. Május 8-án este fél 8 órakor a városi tanács hivatalosan írásban értesítette a lelkészi hivatalt, hogy a belügyminiszter táviratilag elrendelte az építkezés beszüntetését. Minden indoklás s mind e mai napig hiányzó magyarázat nélkül. Lelkész már délelőtt telefonon értesítette volt az egyházi főhatóságot a bekövetkezhető botrányról és közbelépést kért. A beszüntető írás kézbesítése után pedig azonnal írásban hívta fel a vállalkozókat a munka félbehagyására további intézkedésig. Mielőtt másnap reggel az értesítés a vállalkozók kezéhez jutott volna, Dr. Bogdán Filimon reggel 6 órakor 15—20 rendőrrel személyesen jelent meg az építkezés színhelyén s a gyülekező munkásokat és fuvarosokat a rendőrök igénybevetelével elzavarta a helyszínről. Képzeltető az a lelki állapot, mely az egyházközséget és a város népét hatalmában tartotta. Hihetetlennek látszott, hogy ilyesmi megtörténhessék. 9-én reggel megérkezett a belügyminiszteriumból egy inspektor, aki az unitárius vallásnak még hírére sem hallotta és az egyházi főhatóság képviselőjében Rázmán Mór s.-lelkész. Az inspektor vizsgálatot tartott, tájékozódott, elfogult magatartását nem leplezve. Az egyházközség nevében részletes tiltakozó táviratok mentek a miniszterelnökhöz, belügyminiszterhez és vallásügyi miniszterhez.

Ki tudná leírni azt a nagy csalódást és megdöbbenést, mely az imént még olyan szívből örvendező és nagy áldozatkészséget mutató hivek lelkét eltöltötte, amikor olyan hosszas, sokszor már türelmet vesztett várakozás, olyan nagy és kitarító küzdelem után a zöldelő vetést máról-holnapra tönkretette a hirtelen

és váratlanul jövő tavaszi fagy. Hiáavaló volt a Bucureşti-be járás és napokig tartó kilincselés; hiáavaló volt az eredeti hivatalos okmányok felmutatása alapján a miniszteri megnyilatkozás, hogy nekünk igazunk van. Pár hét mulva írásbeli tiltakozásunk ellenére hatósági intézkedés alapján beföldelték a félbehagyott építkezést s rövid idő alatt fű nőtt azon a helyen, hol ma is a beton alapban emlékokmány hirdeti, hogy ott unitárius templom épült.

Az egyházközség vezetősége még ekkor sem adta fel hitét, hogy minden jóra fordulhat, bár a hívek lelkében a lehangoltság és elkeseredés határtalan volt. Az áldozatkészség egészen megszűnt. Az egyházközség az igazság győzelmével biztató harc helyett a békesség útját választotta, mert a belügyminiszter közben még arra is felhívta az illetékes hatóságot, hogy indítsa meg az eljárást a telekadományozás megsemmisítése érdekében. Éreztük, hogy ez csak ijesztgetés akar lenni, mert végeredményében a törvény még a miniszteri utasításnál is erősebb. Megindult tehát az ügy békés rendezésére a munka. Itthon Dr. Szele Béla eléggé meg meg nem hálálható segítségével a városnál, Clujon a Püspök urnak Lapedatu vallásügyi miniszter ural való találkozása és többszöri memorándum átadás által, Dr. Abrudbányay Ede, Dr. Willer József és Szabó Béni országgyűlési képviselők bucureşti közbenjárása mintegy $\frac{3}{4}$ esztendei kitartó, erélyes magatartás után sikerült olyan telekcserét kieszközölni, melyből az anyagi kár is körülbelől megtérült, a réginél nagyobb telek maradt s amely elhelyezkedés szempontjából is megfelelő, bár a korábbi teleknél félreesőbb helyen fekszik. De az erkölcsi kárt, a lelki csalódás fájdalmát, a megdöbbenés leverő hatását még ma sem hevertük ki.

A telekcseré jogerőre emelkedése után az egyházközség Halász Kálmán helybeli okl. építész bizta meg az új tervek elkészítésével. Rendre a bizalom kezdett visszatérni, az áldozatkészség is jelt adott magáról, de a korábbi építkezéssel kapcsolatban megindult és szükséges mértéket többé nem érte el. A bemutatott s az egyházközségen kívül az egyházi főhatóság és város által is elfogadott és jóváhagyott tervek alapján az építkezés egészen csendben, minden ünnepség nélkül 1935 július 1-én újból megindult. Az építkezés megkezdésekor és folyamán is időnként különböző riasztó hírek felbukkantak, de zavart nem okozott semmi. November végén a lakásba és irodai helyiségbe beköltöztünk, 1936 ja-

nuár 26-án nagyobbszabásu háziünnepély keretében a templomot és tanácstermet is használatba vettük.

Most már készen van, hónapok óta használjuk és érezzük, hogy végre mi is itthon vagyunk. Az ünnepi- és alkalmi beszéd már elhangzott. Főpásztorunk ihletett ajka percek mulva hivatalosan is fel fogja avatni. Most már mint muló emlék él lelkünkben, hogy több bucureşti nagy napilap az építkezés befejezése után, sőt a napokban is igaztalan módon és általunk soha nem gondolt célzatossággal, ráfogással újból és újból zavart igyekezett támasztani építkezésünkkel kapcsolatban, de célt nem ért. Bizunk benne, hogy a felavatási ünnepélyvel a zavarkeltés ideje is elmulik. S mi nyugodtan jöhetünk ide és zavartalanul imádkozhatunk felavatott templomunkban, melynek építkezési stílusa s általában a kivitel első látásra és külső formájában talán sokaknak szokatlan, de belsejében nekünk már az első pillanattól kedves és kellemes, hasznos és anyagi tekintetben is megnyugtató. A tervezés mellett az építkezés ellenőrzését is Halász Kálmán végezte. Vállalkozók voltak:

1. a kőmives- és ácsmunkára Gonda Emil mérnök és Torday Lajos építőmester közösen; az ácsmunka egyrészét Csomor Dénes végezte;

2. bádogos-, csatornázási- és vízvezeték munkára Kósa Joachim;

3. asztalos munkára Lieb és Cserei társasztalosok; a templomi berendezés asztalos munkáját Kovács és Gocsman társasztalosok végezték; a szószéket és mellette levő üléseket, valamint a szószék-koronát Blösz Károly készíttette;

4. a mázoló munkára Szántó Lajos;

5. a szobafestő munkára Románszky István;

6. a lakatos munkára Holly Károly mesterek;

7. az üvegezést az Üvegudvar;

8. a parkettezést Kocsis A. és Fiai cég;

9. a villanyfelszerelést Ferencz Károly végezte;

10. a cserépkályhákat Baranyay György rakta;

11. a lámpákat részben Velkens Konrád, részben Reményik Ede szállította;

12. kisebb munkát teljesített Nagy Lajos ács, Koch Gyula villanyszerelő.

A templomépítés céljára évek hosszú során történt önkéntes kegyes adományokat itt felsorolni lehetetlenség. Különben is azok nyilvánosan nyugtázva voltak, illetve lesznek. Itt csak azt említem meg, hogy 2 harangot özv. Kádár Sándorné ajándékozott boldogult férje emlékére. Az Urasztalát Dobra Dénes volt asztalosmester sajátkezűleg készítette s nejével Oláh Máriaival ajándékozta. A szószék a mellette levő ülőhelyekkel a Nőszövetség áldozatkészségéből készült, valamint templomi szőnyegekről is a Nőszövetség gondoskodott, illetve fog gondoskodni. Özv. Németh Isváné díszes urasztali takarót ajándékozott. Az Ifjúsági Kör a tanácsstermet rendezte be asztalokkal és padokkal. Ismétlem, hogy a pénzbeli kegyes adományok felsorolása órákat venne igénybe, melyek sokaknak hitbuzgóságáról beszélnek helyben és vidéken. És ki tudná eléggé értékelni azt a fáradhatatlan és lelkes munkát, mely az egyházközség gondnokai vezetésével a Kebli Tanács és Nőszövetség áldozatkészségét és egyházszeretetét hirdeti a hívek sokaságával egyetemben. Ki ne volna hálás azért, hogy unitárius testvéreink vidékről és egyházunkhoz nem tartozó emberek is kegyes adományaikkal rólunk olyan sokszor megemlékeztek? Még sem mondhatjuk, hogy adósság nélkül végeztük el az építkezést. Sokan erejükön felül is áldoztak, de sokan adományaikkal még mindig késnek, még helyben is. Bizunk benne, hogy ezek is jönni fognak s a templomépítés nagy munkájában a még vállainkra nehezedő teher hordozásában minket segíteni fognak.

Külön kell megemlítenem egyházi főhatóságunk erkölcsi támogatását, mely szerint a braşovi unitárius templomépítést egyetemes unitárius ügynek tekintette és segítségével mindig velünk volt; az egyházkör vezetőségét és népét, mely áldozataival előljárt; Dr. Kerekes Istvan egyházközségi főgondnok irányító munkáját, Fazakas József volt, jelenleg tb. gondnok lelkes fáradhatatlanságát és példátmutató áldozatkészségét, valamint Bálint János jelenlegi gondnok buzgó működését, valamint Benedek Dénes lelkiismeretes köteleességteljesítését. Hálával gondolunk mindazoknak lelkes közreműködésére, kik szóval és tettel előljártak, példát mutattak, s hitbuzgóságukról és egyházszeretetükről bizonyoságot tettek. Hála és köszönet minden munkásnak, minden áldozatot hozónak.

Itt is ki kell fejeznem mély hálánkat és köszönelünket a re-

formátus egyházközséggel szemben, mely eleinte imaházában, később templomában, nem egyszer iskolájában is otthont adott nekünk, nemkülönben a magyar evang. egyházközség iránt, mely szükség esetén mindig szívesen nyitotta meg templomát előttünk.

Ötven esztendő óta foly a munka, a küzdelem az egyházközség kiépítéséért, jobb jövőjéért, az „Otthon“-ért. Oh hányszor csüggedtünk el és hányszor elevededt meg reménységünk! Most nem a dicsekedés, szavával beszélünk, hanem az isteni gondviselés iránti hálával nézünk a befejezett munkára és a megnyugvás érzésével vesszük ajkainkra. Annak nevét, aki sokszori csüggedésünkből időről-időre kiemelt, erőt adott, megsegített. Nem színezzük a küzdelemet, melyben részünk volt; nem hozakodunk elé a sokszori belső harccal, bár kedvet rontó ellentétekről is emlékezhethetnénk. Nem tesszük, mert az alkotó munkában még a nagyok között is mindig voltak kicsinyeskedők és a kicsinyek is sokszor bizonyultak megértőknek, erőt adóknak. A feledés fátyolai alatt bizalommal gondolunk a jövőre. Készülünk egyházközségünknek még ebben az esztendőben tartandó 50 éves jubileumára.

Legyen hála az Egy Igaz Istennek, ki a küzdelemben velünk volt; hogy a munkára erőt adott, vívódásainkban mellettünk állott harcok vívására felbuzdított, az ellentétek és akadályok között erősebb és egyenesen állani megtanított, a csalódásokban el nem csüggedni a szükség pillanatában a keblünkben lakozó hit erejéről rendíthetetlenül bizonyosságot tenni, az eszméért harcolni és a megismerés igazságáért áldozatot hozni időről-időre fellelkesített, a türelemre és reménységre megerősített, az égő csipkebokor el nem homályosuló fénye mellett másokba is bizalmat önteni lehetőséget adott!

Lelki örömmel gondolok vissza a hosszú ideig tartó, de hitem szerint nem hiábavaló erőfeszítésekre. Ha tehát pillanatnyilag kissé megfáradva is, de lelkemben a hit meg nem fogyatkozó erejével, szemeimben az el nem titkolható, önkénytelenül előtörő örömkönnyekkel ismétlem a prófétai figyelmeztetést: „Akik biznak az Urban, azoknak erejük megújul; szárnyakkal magasra repülnek, mint a saskeselyű; futnak és nem fáradnak el, járnak és nem lankadnak meg.“

Áldott az Isten, oh legyen mindig áldott!

Kovács Lajos.

Az unitarizmus lényege.¹

*Mélyen tisztelt ünneplő közönség!
Unitárius hittestvéreim!*

A braşovi unitárius egyházközség örömnepéből az egyetemes egyház minden tagja részt kér magának.

Együttörvendezésünk annál őszintébb, mert éveken át aggodó lélekkel kísértük braşovi hittestvéreink megpróbáltatásait, sőt szerény erőinkhez mérten mi magunk is részesei voltunk annak a küzdelemnek, amelynek eredményeképpen a braşovi unitárius hitélet saját hajlékhoz jutott.

Amikor meghatott lélekkel lépjük át ennek az immár felszentelt, új Istenháznak küszöbét, szívünket a Mindenható Teremtő iránti hálaérzete tölti el nemcsak azért, hogy a mai örömnepet megérhettük, hanem hogy a mai ünnepig vezető megpróbáltatásokkal és kétségekkel teljes hosszu uton a braşovi magyarság az újszertartásnak, a segíteni kész felebaráti szeretetnek és az áldozatos kölelességteljesítésnek annyi szép és követésre méltó példáját mutatta.

A Jézus szelleme találjon ebben a szent hajlékban örök tanyát...

Az Ő szelleme vezette el a hitet szomjazókat Istenhez, aki Világosság, a mindenséget betöltő Végtelen Lélek, a legmagasztosabb, amit ember elgondolni képes, Mindenható, Tökéletes, Szent és nekünk mégis szerető Édes Atyánk, aki irgalmas, jó és igazságos.

Ebben a hajlékban találjon mindenki menedéket, aki igaz szívvel keresi az Istent. A hit ereje áldja meg és emelje fel az el-esetteket, vigasztalja a szenvedőket, bátorítsa a csüggedőket, tisztítsa meg és tegye nemesebbé az örvendezők örömet.

Legyen ez a hajlék a hit hajléka. Azonban hitét ne fitogtassa

---

¹ Előadva a braşovi templom felavatása alkalmával 1936. május 17-én az új templomban rendezett vallásos estélyen.